

Jakó Klára

Adatok Bocskay István erdélyi fejedelem haláláról és gyulafehérvári temetéséről

Az erdélyi fejedelmek temetésének kutatásában minden újabb adat/forrás előkerülésének örvendünk, hiszen ezen a téren is megmutatkozik a korszakra vonatkozó levéltári anyagot általánosan jellemző pusztulás. Egy régebbi írásomban már foglalkoztam az önálló fejedelemség uralkodóinak temetkezésével kapcsolatos forrásokkal, akkor Báthory István lengyel királyként történt végtisztességére vonatkozó adatokat közölve.¹ Ezúttal a Bocskay István halála utáni időszakkal és temetésével kapcsolatosan előkerült újabb szövegek: két levél, egy önvallomás és egy temetési leírás publikálására vállalkozom. Mindezek az 1607. év első két hónapjának eseményeire vonatkozó, Bocskay személyéhez és politikai örököségéhez köthető iratok ugyanazon miscellanea-kötetben, a *Soproni kódexben* található.² Valamennyit ugyanazon ismeretlen személy másolta be a kötetbe, nagy valószínűséggel az Oszmán Birodalom fővárosában. A kötetről szóló tanulmányomban csak feltételeztem annak konstantinápolyi provenienciáját, de

Jakó Klára (1962), Phd, tudományos főmunkatárs, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, jako.klara@abtk.hu

¹ Jakó Klára: *Adalék fejedelmek temetkezésének kérdéséhez*. = *Emlékkönyv Jakó Zsigmond nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Kovács András, Sipos Gábor és Tonk Sándor. Kvár 1996. 233–246. (A továbbiakban Jakó: *Adalék fejedelmek temetkezésének kérdéséhez*). Ezt követően jelent meg néhány, részben újabb forrás közlése: Horn Ildikó: *Ismeretlen temetési rendtartások a 16–17. századból*. Irodalomtörténeti Közlemények CII(1998). 5–6. sz. 760–772; Tóth István György: *Bethlen Gábor mókás temetési menete*. Történelmi Szemle XXXIX(1997). 1. sz. 119–131; *Források Apafi Mihály temetéséről*. = *Apafi Mihály temetése*. S. a. r. Csorba Dávid, Mikó Gyula. Bp. 2014. 67–141, 148–189. Re-Textum 2. <https://www.reciti.hu/2015/2848> (letöltés ideje: 2022. 02. 21.); Csorba Dávid: *II. Apafi Mihály bécsi ravatala*. = Certamen. VII. Kvár 2020. 13–28; A Magyar Királyság területére vonatkozóan Viskolcz Noémi: *Az Esterházyak temetkezéseiről a 17. században*. Művészettörténeti Értesítő LVIII(2009). 2. sz. 245–269. A források elemzésével, értelmezésével Bíró Vencel sajnos jegyzetek nélkül közölt alampunkáját [Bíró Vencel: *Az erdélyi fejedelmek temetkezése*. Erdélyi Irodalmi Szemle. VI(1929). 74–91. (A továbbiakban Bíró: *Az erdélyi fejedelmek temetkezése*)] követően Szabó Péter foglalkozott legtöbbet. Szabó Péter: *Uralkodói temetkezéseink kérdéséhez*. = *Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp. 1987. 228–248. (A továbbiakban Szabó: *Uralkodói temetkezéseink*); Uő.: *A végtisztesség: a főúri gyászszertartás mint látvány*. Bp. 1989.; Uő.: *Temetkezési kultúránk újabban felfedezett forrásai elé*. = Uő.: *Jelkép, rítus, udvari kultúra. Reprezentáció és politikai tekintély a kora újkori Magyarországon*. Bp. 2008. (A továbbiakban Szabó: *Temetkezési kultúránk*) 157–178.; Uő.: *Térszimbolika a gyulafehérvári főtemplomban. Rekonstrukciós kísérlet a fejedelmi sírok eredeti helyének meghatározására*. = Uő.: *Jelkép, rítus, udvari kultúra. Reprezentáció és politikai tekintély a kora újkori Magyarországon*. Bp. 2008. 179–190. (A továbbiakban Szabó: *Térszimbolika a gyulafehérvári főtemplomban*). Művészettörténeti szempontból Kovács András közölt a témában pl. *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai (1565–1715)*. = *Catholice reformare. A katolikus egyház a fejedelemség korában*. Szerk. Diósi Dávid, Marton József. Bp.–Kvár 2018. 15–71. (A továbbiakban Kovács: *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai*). Különösen: 29–55; Uő.: *János Zsigmond fejedelem síremléke*. Aetas XXXV(2020). 3. sz. 175–188. (A továbbiakban Kovács: *János Zsigmond fejedelem síremléke*); Uő.: *János Zsigmond fejedelem síremléke*. Keresztény Magvető CXXVII(2021). 4. sz. 355–371.

² A kötetről, melyet az MNL OL-ben őriznek (R315 3. t.) bővebben lásd Jakó Klára: *A Soproni kódexről*. = *A rendtartó történezt. Tanulmányok Imreh István születésének századik évfordulójára*. Szerk. Fejér Tamás, Gálfi Emőke. Kvár–Bp. 2021. 215–239. (A továbbiakban Jakó: *A Soproni kódexről*)

az alább napvilágot látó szövegek közlésre való előkészítése közben vált világossá, hogy ezek közül több is egyezik az akkori bailo, Ottavio Bon Velencébe küldött jelentéseihez csatoltakkal vagy azokban kivonatoltakkal. Ezekből az iratok isztambuli „útvonalára” is fény derült: a Portára érkezett magyar nyelvű leveleket először törökre fordították, majd azokat tolmácsával olaszra ültetette át, maga a bailo ez utóbbiakat használta. Így tehát az, hogy az itt közölt források közül több is 1607-ben Konstantinápolyból Ottavio Bon közvetítésével jutott el Velencébe, megerősíteni látszik azt a feltételezésemet, hogy a kötet az Oszmán Birodalom fővárosában keletkezhetett.³ A következőkben a Bocskay István halála és temetése közötti időszakra és magára a végtisztességére vonatkozó, függelékben közlésre kerülő források történeti hátterét kívánom röviden bemutatni.

Bocskay István betegségéről, haláláról és temetéséről a korra vonatkozó elbeszélő források mind megemlékeznek, természetesen kiemelkednek ezek közül még töredékességükben is Szamosközy István feljegyzései⁴ (azt csak sajnálhatjuk, hogy Bocskay udvari történetírójaként, fő művének éppen fejedelme korára vonatkozó részei nem maradtak ránk⁵), Szepsi Laczkó Máté,⁶ a későbbiekben a Szamosközy munkáját felhasználó Bethlen Farkas,⁷ de Istvánffy Miklós⁸ és Somogyi Ambrus,⁹ Segesvári Bálint deák¹⁰ is bővebben foglalkoznak a kérdéssel. Ezek az elbeszélő források sokszor egymást ismétlő tartalmú információkat közölnek az eseményekkel kapcsolatban. A rekonstrukció során kiegészítésképpen jól használhatók a korszak levelezésanyagában található adatok is.¹¹ Külön csoportot képeznek a korabeli költemények, melyekből szintén több is ismeretes a Bocskay halála körüli eseményekkel kapcsolatban, köztük a temetés bizonyos részeinek versbe szedett leírásával, ezek azonban szubjektív alkotások, a bennük foglalt adatokat is ekképpen kell értékelnünk.¹² Történetírásunkban a 20. század elején jelent meg egy többnyire feledésbe merült, de Bocskay István halálát és temetését az akkor rendelkezésre álló források

³ Vö. Jakó: *A Soproni kódexről* 221, 223, 235.

⁴ *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz*. = *Szamosközy István történeti maradványai, 1566–1603. Végves feljegyzések*. Kiad. Szilágyi Sándor. Bp. 1880. Monumenta Hungariae Historica Scriptorum. (a továbbiakban: MHHS) 30. 498–503. (A továbbiakban: *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz*)

⁵ Sinkovics István: *Szamosközy István*. = *Szamosközy István: Erdély története [1598–1599, 1603]*. Bp. 1977. 21–22.

⁶ *Sepsi Laczkó Máté Lorándffy Mihály udvari concionatora krónikája*. = *Erdélyi Történelmi Adatok* (a továbbiakban: ETA) III. Kiad. Mikó Imre. Kvár 1858. 97–117.

⁷ Wolfgangus Bethlen: *Historia de rebus Transsylvanicis*. VI. Cibinii 1793. 461–502.

⁸ Istvánffy Miklós: *Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. I/3. S. a. r. Benits Péter. Bp. 2009. 484–486.

⁹ Somogyi Ambrus: *História Magyar- és Erdélyország dolgairól az 1490-es évtől 1606-ig*. II. Ford. Szabó György. Máriabesnyő 2013. 240–241.

¹⁰ *Segesvári Bálint történeti feljegyzései (1606–1654)*. = *Kolozsvári emlékirók*. Vál., jegyz. Pataki József. Buk. 1990. 136–137.

¹¹ Pl. *Rákóczy Zsigmond és Homonnay Bálint versengése történetéhez*. Közli Komáromy András. *Történelmi Tár* (A továbbiakban: TTár) 1899. (A továbbiakban: *Rákóczy és Homonnay versengése*) 277; *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez*. Kiad. Torma Károly. TTár 1867. 93–110. (A továbbiakban: *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez*); *Illésházy István és más főurak levelezése 1605–1608*. Kiad. Szilágyi Sándor. TTár 1878. 872–876; *Egykorú levél Bocskay István temetéséről*. Közli Ipolyi Arnold. TTár 1878. 650–652. (A továbbiakban: *Egykorú levél Bocskay István temetéséről*)

¹² *Históriás ének Bocskay Istvánról*. Közli Kozocsa Sándor. Erdélyi Múzeum XLI(1936). 1–3. sz. 69. (A továbbiakban: *Históriás ének Bocskay Istvánról*); *Régi Magyar Költők Tára XVII. század*. 1. *A tizenöt éves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete*. Kiad. Bisztray Gyula–Klaniczay Tibor–Nagy Lajos–Stoll Béla. Bp. 1959. 298–299, 365–371. (A továbbiakban: RMKT XVII.1.)

alapján mindmáig legalaposabban rekonstruáló írás, Lencz Géza tollából.¹³ A következőkben röviden áttekintem az eseményeket, melyek az alább közölt források keletkezését meghatározták.

Mint köztudomású, a már akkor hónapok óta betegeskedő Bocskay István 1606. december 29-én hajnalban Kassán halt meg. Végredelele szerint a fejedelmi székhelyen, Gyulafehérváron kívánt nyugodni. Arról is rendelkezett, hogy amíg a temetésre sor kerülhet, kijelölt fejedelmi utódja, Homonnai Bálint őriztesse tetemét a „boltban”, melyre ő viselt gondot. A Kassáról Gyulafehérvárra vonuló temetési menet megszervezésére szintén őt, valamint Nyáry Pált kérte. Ennek katonai biztosítását Széchy György udvari kapitányra és Nagy Gergelyre bízta, alárendelve őket magyarországi hadai fővezérének, Homonnainak, valamint Alvinczi Péter, Örvéni Pál és Péchy Simon testamentumos uraknak.¹⁴

Első forrásunk éppen a testamentumos urak: Alvinczi Péter, Örvéni Pál és Péchy Simon levele, melyben a Portát értesítették Bocskay haláláról. Erről a levélről eddig csak közvetett módon volt tudomásunk, Körösi István portai ügyvivő megmaradt levelezésében találunk rá utalást.¹⁵ A levél bizonyos szövegrészei nagyon hasonlóak a Kassán ugyanezen napokban írt, a fejedelem halálhírét közlő missilisekben előfordulókhöz,¹⁶ de forrásunk azért különleges, mert itt a politikailag jelentős fővezér a címzett, és így első kézből kapjuk a közvetlenül Bocskay halála utáni, feltehetően még az elhunyt fejedelem akarata szerinti portai politikára vonatkozó elgondolásokat.

Bocskay István halálát követően környezete leginkább politikai okokból várt a hír mielőbbi „hivatalos” közlésével, ez más fejedelmek elhunytja után is előfordult, kiváltképpen, amikor a halottnak nem volt vér szerinti örököse.¹⁷ December 29-én ugyan egy már korábban írni kezdett levele végén Nyáry Pál tudatta Bocskay halálhírét Illésházy Istvánnal¹⁸, majd 30-án Homonnai Drugeth Bálinttal közösen röviden ismét értesítette a főurat a történekről, mindkét alkalommal megemlítve végrendeletét, és hogy a fejedelem végső nyughelye Gyulafehérváron lesz. Ez utóbbi levélben kérték a hír titokban tartását.¹⁹ December 31-én, ugyancsak Illésházynek írt levelében, Rimay János részletesen beszámolt a fejedelem haláláról.²⁰ Az erdélyieket, pontosabban Petki János tanácsurat, későbbi kancellárt hivatalosan a testamentumos urak értesítették 1607. január 2-án, Kassán kelt levelükben.²¹ A hírek azonban gyorsan terjedtek, Báthory Gábor

¹³ Lencz Géza: *Bocskay halála és temetése*. Protestáns Szemle XIX(1907). 77–92. Ezt részben kiegészíti: Molnár Balázs: *Adatok Bocskai István életéhez*. Debreceni Szemle. XIV(1940). 10. sz. 250–253.

¹⁴ *Bocskai István testamentumi rendelése*. Előszó, jegyzetek Szigethy Gábor. 1986. Bp. Gondolkodó Magyarok sorozat. 25. (A továbbiakban: *Bocskai István testamentumi rendelése*)

¹⁵ *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez*. 105.

¹⁶ Pl. 1607. január 3., Kassa, Nyáry Pál, Széchy György Kapi Zsigmondhoz és Lászlóhoz. *Nyáry Pál és Széchy György meghívó levele Bocskai fejedelem temetésére, Kapi Zsigmond- és Lászlóhoz 1607.* = ETA I. Kiad. Mikó Imre. Kvár 1855. 314; 1607. január 2., Kassa, Alvinczi Péter, Örvéni Pál, Péchy Simon Körösi Istvánnak. *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez*. 93–95.

¹⁷ Bíró: *Az erdélyi fejedelmek temetkezése* 79.

¹⁸ *Magyar Országgyűlési Emlékek*. (A továbbiakban: MOE) XII. Szerk. Károlyi Árpád. Bp. 1917. 756.

¹⁹ *Bocskay István és Illésházy István levelezése 1605 és 1606-ban*. Kiad. Szilágyi Sándor. (A továbbiakban: *Bocskay és Illésházy levelezése*) III. közlés. TTár 1878. 639.

²⁰ A levélben részletesen leírja a fejedelem körtüneteit, melyeket egyértelműen mérgezéssel magyaráz. Megtudjuk belőle továbbá azt is, hogy halálutásúja alatt végig mellette volt udvari papja, Alvinczi Péter, akitől úrvacsorát vett, vele együtt imádkozott a szinte az utolsó pillanatig tudatánál lévő fejedelem. *Rimay János összes művei*. Kiad. Eckhardt Sándor. Bp. 1955. (A továbbiakban: *Rimay János összes művei*) 248–250.

²¹ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. (A továbbiakban: EOE) V. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1879. 430–432.

már ugyanezen nap (január 2-án) a nagyvezérnek Ecseden keltezett levelében a Báthory-család tagjaként magának kérte az erdélyi fejedelemséget, tehát már tudott Bocskay elhunytáról.²² Feltehetően a törököknek is volt emberük, aki a Bocskay udvarában történekről hírt adott a Portán, és a velenceiek révén is hamarabb eljutott a halálhír Konstantinápolyba,²³ de a hivatalos értesítést, melyet a testamentárius urak fogalmaztak meg, és melyben közölték a Portával, Dervis pasa fővezérrel²⁴ Bocskay halálát, ugyancsak 1607. január 2-án írták Kassán. Ez a levél (mellyel egy időben kelt Alvincziék Bocskay portai orátorának, Körösi Istvánnak²⁵ címzett, szintén a halálhírt közlő levele²⁶) maradt fenn a *Soproni kódex*ben, melyet a mellékletben közölök. Feltehetően az ezzel egy időben a szultánnak küldött hasonló tartalmú levélre hivatkozik a Feridun bég leveleskönyvében lévő másolat alapján közölt magyar fordítás, mely a szultán válasza Alvinczi Péternek, Örvéndi Pálnak és Péchy Simonnak.²⁷ Lehet, hogy fordítási félreértés, de mind ebben, mind egy korábbi, Bocskay halálával kapcsolatos, Portán kelt szövegben (a szultán Homonnaihoz írt levelében)²⁸ a fejedelem halálának dátumaként tévesen 1607. január 4. szerepel, ez ugyanis az értesítést tartalmazó levél keltezésének idejénél két nappal későbbi. Az itt közzétett levél szervesen kiegészíti az 1607 januárjának elején kelt, Bocskay halálával kapcsolatos irat- és levelezésanyagot, hiszen ebből az időszakból származnak a temetésre szóló hivatalos meghívók,²⁹ az erdélyiekkel, főképpen Petki Jánossal folytatott intenzív levélváltás,³⁰ vagy a temetés megszervezésével kapcsolatos források.³¹

A közlésre kerülő levél szövegezése sok rokon vonást mutat az ezekben a napokban Kassán kelt többi levélével, néhol egész mondatok, stílusfordulatok ismétlődnek, tehát valószínűleg egy adott mintát követtek a deákok a megfogalmazásakor. Ugyanakkor a címzett, a fővezér személye meghatározza a levél tartalmi sajátosságait. A testamentumos urak, akik megesküdtek Bocskaynak, hogy végakarátát halála után képviselik és végrehajtatják, kérik, hogy a fővezér

²² *Török-magyarokori Állam-Okmánytár*. (A továbbiakban: TMÁOkm) Szerk. Szilády Áron és Szilágyi Sándor. I. Pest 1868. 58–59.

²³ Erre utal is Nyáry Pál Illésháznak írt levele még december 28-án papírra vetett részében: „a török követ is jő s megyen; igen vigyáz az urunkra” MOE XII. 755; Körösi István említi, amikor február 7-én megkapja a testamentumos urak hivatalos értesítését: „Ennekelőtte is volt híre itt az velencei olaszoktól, de nem hittük, miért hogy onnét levél nem jött az mi országunkból ide az portára”. *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez* 105.

²⁴ Mehmed Dervis pasa fővezért ugyan 1606. december 9-én meggyilkolták, és ekkor már Murád pasa volt a fővezér, de úgy látszik, a levél írásakor a hír még nem ért el Kassára. Úgy tűnik, Báthory Gábor (vagy talán az őt pártoló Bethlen Gábor) jobban értesült vagy óvatosabb volt, fentebb említett felajánlkozó levelének (22. jegyz.) címzésébe ugyanis nem írta bele a fővezér nevét. Vö. Mustafa Ali Mehmed: *Istoria turcilor*. București 1976. 386.

²⁵ Bíró Vencel: *Erdély követei a Portán*. Cluj–Kolozsvár 1921. 117.

²⁶ *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez* 93–95. Ezt a levelet, feltételezhetően a *Soproni kódex*-belivel együtt Dobai Tamás vitte a Portára.

²⁷ TMÁOkm I. 62–63.

²⁸ TMÁOkm I. 61.

²⁹ Pl. ETA I. 314. (1607. január 3. Kassa, Nyáry Pál és Széchy György temetési meghívója Kapi Zsigmondhoz és Lászlóhoz.); *Bocskay és Illésházy levelezése* III. 641–642. (1607. január 3., Kassa, Nyáry Pál és Széchy György meghívja a kassai szertartásra Illésházy Istvánt); Még a hónap végén, január 26-án is ment ki meghívó a temetésre lásd *Parte 1607-ből*. Közli Berzeviczy Egyed. *Századok* XXXV(1901). 179–180. (Ez alkalommal a testamentumos urak hívták meg a temetésre Berzeviczy Miklóst.)

³⁰ EOE V. 430–437.

³¹ Pl. Bocskay halálát követően a temetési menet megszervezésével kapcsolatos, Kassa város tanácsának írt levelek, lásd *Keresztvíztől sírkeresztig. Családi eseményekre szóló meghívólevelek Kassa város levéltárában (1526–1700)*. Közzéteszi Hanák Béla, Szabó András Péter. I. Bp. 2021. 520–523. (A továbbiakban: *Keresztvíztől sírkeresztig*)

adjon hitelt szavaiknak, és támogassa őket a fejedelemnek tett ígéretük véghezvitelében. Ezek szellemében fő céljuk nyilvánvalóan a politikai hatalom biztosítása Homonnai számára.

Elsősorban azt szeretnék, hogy a Portán ne adjanak hitelt az esetleges trónkövetelőknek, ha pedig valaki ilyen igénnyel megjelenne, akkor kerestessék elő a korábban Korláth István és Kékedy György által Bocskaynak küldött ahdnámé másolatát, amely leszögezi, hogy az ország és fejedelem tudta nélkül fejedelemségre jelentkezőket büntetés illeti. Kéri továbbá, hogy az ilyen ügyben eljáró követeket halállal büntessék, illetve a kezükhöz küldött ilyen tartalmú leveleket juttassák el hozzájuk. Murát pasa náluk lévő iratára hivatkoznak, mely szerint Bocskaynak jogában állt utódját megnevezni, akinek védelmét a Porta megígérte. Kiemelik, hogy az elhunyt fejedelem olyan utódot választott magának, aki megmarad a szultán hűségében. Meg is nevezik Homonnai Bálintot, az ország egyik leghatalmasabb urát, akivel Bocskay atyafiságban áll, akinek uralkodói jelvényeit átadta, és akiről igen kedvező portrét festenek. Szabadkoznak, hogy csak egyszerűen „postán” küldték a fejedelem testamentumát, rangosabb követség küldését is ígéri e célból. Kéri, hogy a szultánnal „hagyassa jóvá” a végrendeletet, és kötelezzék az erdélyieket annak megtartására. Mielőbb indítsák útjukra a hagyomány szerinti felségjelvényeket, a botot és zászlót, az ezekkel érkezőknek elejükbe küldenek. Kívánatosnak tartják a két román ország vajdájának is parancsolat küldését az új erdélyi fejedelem békés elfogadására, mind Radu Șerban havasalföldi, mind Simion Movilă moldvai vajda számára konkrét utasításokat ajánlva. Hasonló értelemben sugallják, hogy a Porta parancsolja meg az új helyzet elfogadását a vezér szerdárnak, Murát pasának, a budai és temesvári beglerbégnek, a végvárakban levő vezetőknek, sőt a Habsburg-házat is kérje a változás, a kinevezett utód elfogadására, a béke megtartására. Végezetül szabadkoznak, hogy a fejedelem testamentumában a címzettnek és a szultánnak hagyott ajándékot³² csak egy későbbi követséggel tudják eljuttatni Konstantinápolyba.

A fentebb említett, a testamentumos urak által írt levél Portára küldését követően nem sokkal Kassán történt eseményre utal a következő forrás, mely a már korábban felmerült mérgezési gyanúval, az ebben a közvélemény által feltételezett, Káthay Mihály által játszott szereppel függ össze. Az 1607. január 12-én, Kassa főterén felkoncolt kancellár ironikus önvallomásaként megfogalmazott szövegben, mely illeszkedik a korban elterjedt, versekben megfogalmazott vádakhoz, az ismeretlen szerző a főúr bűnössége mellett áll ki. A rövid latin szöveg Káthayt Lucifer hívének írja le, és utal nagyratörő, állítólag a fejedelemséget célzó terveire. Mintegy ítéletet mond önmaga felett, aki nem becsülte meg ura jótéteményeit, valamint Isten kegyelmét, és ezért kellett elbuknia.³³ Szerzőjéről sajnos semmit sem tudunk, de az biztos, hogy e confessio már 1607. április 27-e előtt eljutott Konstantinápolyba, ahonnan a velencei bailo, Ottavio Bon e napon írt leveléhez mellékelve küldte haza a lagúnák városába.³⁴

³² Bocskay testamentuma a fővezért nem említi, csak a szultánnak szánt ajándékot nevezi meg: „minthogy keresztény császárok tárházából költ ritka marha, a gyöngy sárkányt hagyjuk ajándékon öhatalmasságának”. *Bocskai István testámentumi rendelése* 22.

³³ A szöveget az MTA Történelmi Bizottsága másolatgyűjteményéből származó, a Velencei Levéltárban (Archivio di Stato di Venezia) őrzött eredetiről készült másolat alapján Ács Pál közölte magyar fordításban, a Káthay bűnösségével vagy ártatlanságával kapcsolatos kérdések alapos elemzése kíséretében. Ács Pál: „Ha kérdi Isten, Káthay, tetőled”. *Pázmány vitairata Bocskai haláláról*. = Uő: *Az idő ósága. Történetiség és történetiszemlélet a régi magyar irodalomban*. Bp. 287–303.

³⁴ MTA Kézirattára Ms 4982.; Kivonatos közlés: Óváry Lipót: *A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevélmásolatai*. III. Bp. 1901. 51. 321., Káthay „önvallomása”: 53. 334. sz.

Szintén a Bocskay halálát követő, temetése előtti és Rákóczi Zsigmond fejedelemmé választását megelőző, feszült hangulatú időszak eseményeit világítja meg az erdélyi rendek által 1607. január 28-án Kolozsváron, az országgyűlést követően keltezett, Ahmed szultánnak írt levél, melyben a három erdélyi natio is tudósítja a török szultánt fejedelmük, Bocskay István kassai haláláról, és arról, hogy „az ország szokása szerint” Gyulafehérváron kívánják eltemetni. Közlik, hogy „az ország régi szokása és szabadsága szerint” fejedelmet kívánnak választani, olyat, aki hű marad a Portához. Személyéről majd értesítik a szultánt, és kéri „régis szabadságunk” bottal, zászlóval történő megerősítését, ugyanakkor, hogy más, a fejedelemségre jelentkezők szavának ne adjanak hitelt.³⁵ Kétségtelen, hogy a levél hangvétele is alátámasztja Szilágyi Sándor azon állítását, miszerint az erdélyi rendek úgy vélték, hogy az elhunyt fejedelem temetésének megszervezése az ő hatáskörükbe tartozott volna, és nehezményezték, hogy a testamentumos urak a velük való egyeztetés nélkül intézkedtek annak napjáról, rendjéről.³⁶ Egyértelműen kiderül belőle, hogy saját jelöltjük van a fejedelemségre.

A közlésre kerülő források közül a legérdekesebb Bocskay István gyulafehérvári temetésére vonatkozik. Bocskay temetésének lebonyolítása különleges volt, amit a sajátos helyzet indokolt, hiszen a fejedelem viszonylag messze hunyt el az erdélyi uralkodók szokásos temetkezési helyétől (hasonlóan Báthory István halálához, amikor is Grodnóról kellett Krakkóba vinni a temetésre a holttestet).³⁷ A ceremónia Kassán kezdődött, az Erdély felé tartó menetben folytatódott, és a Kolozsváron való megemlékezést követően a gyulafehérvári székesegyházban történt végső nyugalomra helyezéssel ért véget. Eddig csupán a fejedelem kassai temetési szertartásának tervezetét és lebonyolítását ismerhettük részletesebben, a gyulafehérvári végtisztességre vonatkozóan kevesebb forrás állt rendelkezésünkre.³⁸

Bocskay István gyulafehérvári temetésének alább közölt leírása feltehetően eredetileg egy szemtanú tollából származott, hiszen olyan részletekre is kitér, amelyekről csak a jelenlévők tudhattak. Írója a politikailag-szimbolikusan fontos mozzanatokra összpontosított, a szövegnek inkább valamiféle vázlatos jelentés/feljegyzés jellege van, mintsem kidolgozott beszámolóé, nyelviileg is egyszerű, a személynevek írása során elkövetett hibák alapján az sem kizárt, hogy lejegyzője nem magyar anyanyelvű volt. Azt, hogy ki lehetett ő, sajnos még nem sikerült kideríteni. Az azonban biztos, hogy 1607. április 27-ére a szöveg eljutott Konstantinápolyba, hiszen Ottavio Bon velencei bailo az ezen a napon a perai szőlőhegyen keltezett jelentéséhez

³⁵ Két nappal korábban kelt a rendek által a Habsburg uralkodónak címzett levél, melyben a béke által biztosított jogaik megtartását és a trónkövetelők megfékezését kérték. EOE V. 445–446.

³⁶ EOE V. 320.

³⁷ Jakó: *Adalékok fejedelemink temetkezésének kérdéséhez* 240–242. Az európai uralkodók temetési során sok példa akad az elhunyt szállítására, hiszen általában a különböző országoknak, uralkodócsaládoknak megvoltak a hagyományos temetkezési helyeik, amelyek sokszor nem estek egybe a halál helyszínével. Vö. Beatrix Bastl et Mark Hengerer: *Les funéraires impériales des Habsbourg d'Autriche, XVIe–XVIIIe siècle. = Les funéraires princières en Europe. XVIe–XVIIIe siècle. 1. Le grand théâtre de la mort.* Sous la direction de Juliusz A. Chrościcki, Mark Hengerer et Gérard Sabatier. Collection Aulica. [Versailles] 2012. (A továbbiakban: *Les funéraires princières*) 92, 111.

³⁸ Horn Ildikó: *i. m.* 762–763; a 4–10. jegyzetekben felsoroltak és főképpen: *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz* 501–503; Wolfgangus Bethlen: *i. m.* 491–502; A szebeni káptalan protokollumában fennmaradt feljegyzés: *Handschriftliche Vermerkungen aus Kalendaren des Sechszehnten und Siebzehnten Jahrhunderts.* Geasammelt, herausgegeben J. K. Schuller. Archiv des Vereins der Siebenbürgische Landeskunde III(1848). 374. (A továbbiakban: *Handschriftliche Vermerkungen*). Ezek tudósítanak legrészletesebben a temetési menet erdélyi részével, valamint a fejedelmi székhelyen megrendezett temetéssel kapcsolatban.

mellékelte.³⁹ Minimális eltérés ugyan található a *Soproni kódex*-beli és a velencei főkövet által továbbított leírásban, melyben ez utóbbi igyekezett valamelyest rövidíteni a szöveget, a magyar személynevek is elég hibásan fordulnak elő nála, de a címbe előforduló téves datálás is egyezik a két forrásban (a temetést február 11-ére teszik), míg a főszövegben mindkettőben a helyes dátum, február 22-e szerepel. Tehát azonos forrásból származnak.

Bocskay István holttestét az egész januárban tartó előkészületek után, az előzetesen tervezettől eltérően nem február elsején, hanem másodikán ravatalozták fel Kassán, a Szent Erzsébet-templomban. Itt is tartottak temetési szertartást, az emberek itt is búcsút vehettek a fejedelemtől. A ceremónia itteni részét a kiadott források alapján Lencz már említett összefoglalója részletesen bemutatja.⁴⁰ Ezt érdekes adalékokkal egészítik ki a nemrégiben napvilágot látott, Kassa város levéltárából származó források, amelyekből kiderül, hogy a temetési menetbe a szervezők a várostól küldötteket kértek, illetve különböző vármegyéktől és városoktól kívántak kölcsönözni társzekeret a prédikátorok, deákok, élelmiszer, valamint egyéb, a temetéshez szükséges holmik szállításához.⁴¹ Kassának hat társzekeret kellett adnia hat-hat szekeres lóval, kocsisokkal, melyeket előre kívántak küldeni, ezért már január 25-ére kérték előállításukat. Szintén a Kassa város tanácsához intézett levélből tudjuk, hogy amíg a menet az országban haladt, minden nap déli 12-től kezdve egy óráig kellett harangoztatniuk a templomokban.⁴² A „magyar szokás szerint” szervezett processzus a fejedelem jól lezárt koporsóba helyezett holttestével február 3-án indult Erdélybe.⁴³ A „királyi pompájú”⁴⁴ menet létszámára vonatkozóan ellentmondásos adatok maradtak fenn, kétezer és tízezer fő közöttire becsülték.⁴⁵ A kortársak mindenképpen inkább hadi jellegű kíséretnek tartották, amelynek célja Homonnai Bálint trónra helyezése volt. Rákóczi Zsigmond már február 2-án, még gubernátorként hozzáfogott a temetési menet, az azon résztvevők élelemmel való erdélyi ellátásának megszervezéséhez. Erre vonatkozó levelezésére most nem térek ki, de nagyon tanulságos adatokat tartalmaz, és a jövőd fejedeleme jó szervezőképességére utal.⁴⁶ Rekonstruált útvonal szerint a menet a Hernád völgyén indult Dél felé, február 3-án Szinán, 4-én Vizsolyon, 5-én Tállyán, 6-án Tokajon haladt át,

³⁹ MTA Kézirattára, Ms 4982.

⁴⁰ Lencz Géza: *i. m.* 81–85. Itt kell megemlítenünk, hogy a temetés itteni részére vonatkozóan leggyakrabban idézett elbeszélő források mellett verses emlékeink is maradtak fenn, melyek egybeesnek a fentebbiekkel. Pl. *Az idvezült főlejes Boczkai Estvannak, Magyar es Erdely ország fejedelmének szomorú halalarol* című költemény 3–5. szakasza (RMKT XVII. 1. 365–366.) vagy egy másik hasonló, amelyet kevésbé ismert volta miatt érdemes idéznünk: „... két inassat fel öltöztettek vala/Koporsóban testet fel vöttek vala/wr fiak kiralj testet viszik vala/papok deakok enekelnek vala/santalan sok lélek keserek wala/Gias szazloiat ellötte visik vala/nole trombitat előtte fúnak vala/templumban tistessegüel wittek vala/szep predikáció azkor let vala/Ezek hogj mind veghez mentenek vala/testet az templumban hattak vala/hacirok [darabontok] templum körtüel örok vala/masodik napra iütótanak vala/Ismeg feienkent fel gjltenek vala/testhez az templumban giltenek vala/...predjaltanak vala”. *Históriás ének Bocskay Istvánról* 69.

⁴¹ Hasonlóképpen a temetés gyulafehérvári részében is rész vettek a város előljárói, testületi. Vö. *Egy kis Deák krónika 1601–1613*. Kiad. Toldy Ferenc. TTár 1859. 261. Idézi Szabó: *Temetkezési kultúránk* 171.

⁴² *Keresztvíztől sírkeresztig* I. 520–525.

⁴³ Hieronymus Ortelius: *Appendix partis quarte Chronologiae Ungaricae, Das ist Wahrhaftige Aussführliche Historische Beschreibung: Durch Hieronymum Ortelium*. Nürnberg 1613. 228.

⁴⁴ EOE V. 440; Somogyi Ambrus: *i. m.* 240.

⁴⁵ *Keresztvíztől sírkeresztig* 524.

⁴⁶ *Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez* 102–104; Elemzi: Bíró: *Az erdélyi fejedelmek temetkezése* 81. A temetés külsőségeihez szükséges textiliák beszerzése is körültekintő szervezést igényelt, Brassó városa például 238 rőf fekete posztót küldött e célból. Mika Sándor: *Weiss Mihály (1569–1612)*. Magyar Történeti Életrajzok. Bp. 1893. 90.

7-én délben kelt át a Tiszán Rakamaznál, majd Kálló, Nyírbátor, Károly után Tasnádon⁴⁷ át a Kraszna völgyén folytatta útját, és február 12-én Lompétre, majd 14-én Goroszlóhoz ért (ahol megszálltak).⁴⁸ Itt értesültek Rákóczi Zsigmond február 11-i fejedelemmé választásáról, aki követe, Kornis Boldizsár közvetítésével kérte, hogy fegyveres kíséretüket ne vigyék magukkal Erdélybe.⁴⁹ Báthory Gábor már korábban, Ecsed táján kiállt a menetből,⁵⁰ ekkor pedig Homonnai Bálint tért vissza a Magyar Királyságba (a fejedelem kincseit szállító 13 társzekérrel, a töröktől kapott koronával és 70 lóval). Karikán (ahol szintén megszálltak) Nyáry Pál,⁵¹ majd talán Bocskay mostohafia, Varkoch György hagyta ott a kíséretet, és fordult vissza,⁵² a gyászmenet vezetését Széchy György és Czobor Mihály vette át. Három nap múlva, Drágot érintve (ahova az erdélyiek eléjük mentek⁵³) értek Kolozsvárra, ahol Rákóczi Zsigmond a város határán várta őket. Február 17-én ravatalozták fel a holttestet az akkor az unitáriusok használatában lévő főtemplomban (Szent Mihály-templom). Itt mindenki megtekinthette az elhunyt fejedelmet, majd ugyanitt, 18-án református gyászszertartással búcsúztatták, Alvinczi Péter és Samarjai Márton, a kolozsvári iskola rektora tartottak beszédet felette.⁵⁴ Február 19-én miután „olvasák meg Bocskai István testamentumát az koporsó mellett, az nagy templomban, minden ember hallatára,”⁵⁵ indult ki a menet a kincses városból Rákóczi Zsigmond és felesége, valamint az erdélyi nemesség részvételével. Itt, Kolozsváron csatlakozott hozzájuk például a Brassó városa által küldött száz katona.⁵⁶ A város lakói majdnem a Békás-patakig velük tartottak,⁵⁷ majd innen folytatták útjukat Tordán keresztül, a Maros mentén, Enyeden át Gyulafehérvárig, ahová február 21-én érkeztek meg. Ott a fejedelmi palotában ravatalozták fel Bocskayt. A temetési szertartásra február 22-én került sor a Szent Mihály-templomban.⁵⁸ Lencz főképpen a szebeni káptalan protokollumi bejegyzésére és Bethlen Farkas adataira alapozó leírását jól egészíti ki, erősíti meg a *Soproni kódex*ben található szöveg.

A leírás a temetési menettel foglalkozik a legrészletesebben, azaz a gyulafehérvári processzus azon részével, amelyik során a fejedelem holttestét bekísérték a fejedelmi palotába. A szöveg kisebb terjedelmű része vonatkozik a székesegyházbeli tényleges temetési szertartásra.⁵⁹ Nem

⁴⁷ Hieronymus Ortelius: *i. m.* 228.

⁴⁸ *Egykorú levél Bocskay István temetéséről* 650.

⁴⁹ Nyáry Pál Thurzó György és Forgách Zsigmond királyi biztosoknak írt levelében azt állítja, hogy csak Karikán értesültek Rákóczi Zsigmond fejedelemmé választásáról, s ezért fordultak vissza onnan. *Rákóczy és Homonnay versengése* 277. Marcus István Bosnyák Tamásnak írt levelében, melyben 1607. március 17-én beszámolt a gyulafehérvári temetésről, azt írta, hogy Goroszlóhoz Kamuthy Farkas érkezett követségbe hatodmagával, és Homonnai onnan fordult vissza, Nyáry vezetésére bízva a menetet. *Egykorú levél Bocskay István temetéséről* 650.

⁵⁰ Trócsányi Zsolt: *Rákóczy Zsigmond. Egy dinasztia születése*. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1978. Debrecen 1979. 89.

⁵¹ *Egykorú levél Bocskay István temetéséről* 651; *Rákóczy és Homonnay versengése* 277.

⁵² Nyáry Pál úgy tudta, hogy Varkoch is bekísérte a halottat Erdélybe. Vö. *Rákóczy és Homonnay versengése* 277.

⁵³ *Rákóczy és Homonnay versengése* 277.

⁵⁴ Lencz: *i. m.* 89.

⁵⁵ Segesvári Bálint: *i. m.* 137.

⁵⁶ Mika Sándor: *i. m.* 90.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Lencz: *i. m.* 86–91.

⁵⁹ A gyulafehérvári temetési szertartásról fennmaradt leírások, adatok közül a *Soproni kódex*-belihez legközelebbinek a szebeni káptalan protokollumából származó bejegyzést tekinthetjük. Mindkettőnek feltehetően szemtanú lehetett a lejegyzője. Vö. *Handschriftliche Vermerkungen* 374.

céлом a forrás ceremóniatörténeti elemzése, de néhány érdekes adalékra felhívom a figyelmet. Megtudjuk belőle, hogy a menetben nemcsak Rákóczi Zsigmond fejedelem vett részt nyusztprémmel bélelt hamuszín selyem és feltehetően bíbor bársonyköntösbe öltözött,⁶⁰ hanem a felesége, Telegdi Borbála is vörös bársonyruháat viselt, egy ugyancsak vörös bársonyba öltözött hajadon kíséretében, a nők hat fehér, vörösre festett sörényű és farkú ló által húzott szekéren vonultak. A továbbiakban név szerint is felsorolt résztvevők: Széchy György, Rákóczi Lajos, Czobor Mihály, Széchy Tamás, Bethlen Gábor,⁶¹ Kornis Boldizsár, valamint a templombeli szertartáson a havasalföldi vajda követe, Stanislav pohárnok.⁶² A menet igencsak mutatós képet nyújthatott, mert noha az öltözékek, textíliák, zászlók esetében dominált a fekete szín, ez vegyült a vörössel, bíborszínnel, kézzel, szürkéskézzel, hamuszínnel, aranyossárgával, sőt fehérrel is. A fejedelem koporsóját is fekete bársonyba öltöztetett lovak vonták, a hátukra terített, két oldalukon lelógó fekete bársonyra festett fejedelmi címerrel, magát a holttestet szállító szekeret is fekete bársonnyal vonták be. A menetben vitt említett zászlók között volt az a török zászló, amelyet egykor Szülejmán szultán küldött volt Erdélybe, illetve, az is, amelyet Ahmed szultán ajándékozott Bocskaynak. Két zászlót vittek a székelyek, külön zászlói voltak a lovass csapatoknak. Ezek mellett számtalan, közelebről meg nem nevezett, különböző színű lobogót említenek.⁶³ A menet ünnepélyességéhez járultak hozzá a trombitások és dobosok.⁶⁴ Figyelemre méltó az egyháziak részvétele a menetben: 32 román pap, a magyarság legjelesebb hitszónokai, diákok és a vezető szász városok prédikátorai⁶⁵ voltak jelen. A gyulafehérvári székesegyház közepén állították fel a négy oszlop fölül épített, fekete posztóval bevont *castrum dolorist*. A szószekről szóló prédikátor⁶⁶ beszédet mondott az elhunyt fejedelem életéről, tetteiről, valamint felolvasta a fejedelem végrendeletét,⁶⁷ és lezárta az ónkoporsó fekete fedelét. Ezt követően temették el

⁶⁰ Más források is említik, hogy a fejedelem Kolozsvártól fogva végig a menet előtt haladt szekeren. *Egykorú levél Bocskay István temetéséről* 651.

⁶¹ Akit ugyan Rákóczi Zsigmond január 26-án éjjel Tordán elfogatott, és vasra veretett, Báthory Gábor-pártisága miatt, de fejedelemmé választása után szabadon bocsátotta. Vö. Trócsányi Zsolt: *i. m.* 87.

⁶² Talán a Bráncoveni-ből való Stanciuval vagy Stănciucullal azonosítható, aki 1604–1611 között volt főpohárnok Havasalföldén. Nicolae Stoicescu: *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. sec. XIV–XVII.* București 1971. 243.

⁶³ Sajnos eddigi ismereteink szerint képi ábrázolás egyetlen erdélyi fejedelmi temetésről sem maradt fenn, de a leírás alapján több hasonlóságot fedezhetünk fel Bocskay gyulafehérvári gyászmenete és például I. Erzsébet angol királynő korban közeli, 1603-as processzusa között. Vö. *Les funérailles princières*. 2-es, 3-as illusztrációs oldal.

⁶⁴ Szabó Péter meglepőnek tartja a trombitások részvételét, és a szokás török eredetét sugallja, noha a francia királyok vagy a Habsburg uralkodók temetési menetében is feltűntek trombitások. Vö. Gérard Sabatier: *Les funérailles royales françaises XVIe–XVIIIe siècle = Les funérailles princières* 27; Beatrix Bastl et Mark Hengerer: *i. m.* 105.

⁶⁵ A szebeni káptalan protokollumában megmaradt bejegyzés szerint a sorrend éppen fordított volt: a fejedelem koporsóját követően első helyen a szász egyházi vezetők vonultak, őket követték az erdélyi magyar papok, a pataki és kassai iskolák diákjai, végül pedig az unitáriusok és a románok. Mindannyian énekszóval kísérték a koporsót a fejedelmi udvarba. Vö. *Handschriftliche Vermerkungen* 374.

⁶⁶ Szamosközy Istvántól úgy tudjuk, hogy magyarul Tasnádi Mihály püspök, latinul Telegdi István fogarasi lelkész tartott halotti prédikációt. *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz* 501. Ez utóbbiéból egy töredék is megjelent Uo. 503. Ugyanezt az információt erősíti meg a szebeni káptalan protokollumból származó bejegyzés is. *Handschriftliche Vermerkungen* 374.

⁶⁷ Van olyan forrásunk, amely szerint a fejedelem végrendeletéből több pontot olvastak fel, tehát nem az egészet. *Ortelius redivivus et continuatus* I. Durch Martin Mayer. Nürnberg 1665. 429; Marcus István Bosnyák Tamásnak 1607. március 17-én írt, Bocskay temetéséről szóló beszámolójában azt állítja, hogy a fejedelem „testamentumát nem hagyták felszakasztani”, de a többi ismert forrásban a végrendelet felolvasását említik mind a kolozsvári, mind a gyulafehérvári

a koronával,⁶⁸ joggal, karddal, címerrel, valamint az összetört pecséttel együtt.⁶⁹ Más forrásból tudjuk, hogy a sír testvérée, Báthory Kristóf felesége, Bocskay Erzsébeté, illetve Báthory Andrásé⁷⁰ mellett volt. Bocskay temetésével kapcsolatban több forrásban fennmaradt halotti zászlójának a felirata.⁷¹ Ezt, illetve a 25 nehezéknyi (750–1000 g közötti súlyú ezüsből készült) halotti címerét/ezüsttáblát, melyek Kassán készültek, síremléke fölé függesztették.⁷² Sírversét Rimay János írta.⁷³ A közölt leírás nem tesz említést a kapucsi pasa jelenlétéről, pedig több más forrás is kiemeli azt.⁷⁴

Bocskay síremlékét – mely sajnos nem maradt fenn – Szamosközy és Bethlen Farkas tumbaformájúként említi.⁷⁵ Kovács András úgy véli, hogy e tumba lehetett az előképe Bocskay testvére, Bocskay Ilona, valamint férje, Haller Gábor tanácsúr, Küküllő megyei főispán 1608 után készült fehéregyházi síremlékének (mely ma Kolozsváron található).⁷⁶ Lényegében hasonlóképpen pusztulhattak el Bocskay földi maradványai, valamint síremléke is az 1658-as, 1661-es török–tatár betörések következtében,⁷⁷ mint ahogyan 1605-ben Thurzó Györgynek írt levelében – mely megszövegezőjének Eckhardt Sándor Rimay Jánost tartja – szenvedélyesen

szertartás alkalmával. *Egykorú levél Bocskay István temetéséről* 652. Kétségtelen, hogy kevésbé valószínű a teljes szöveg felolvasása, Homonnai fejedelmi utódként való megnevezésével, az időközben megválasztott Rákóczi Zsigmond jelenlétében.

⁶⁸ A források abban megegyeznek és nyilvánvaló is, hogy ez nem a töröktől kapott korona volt (a kassai szertartásban még annak is szerep jutott), hanem amit az erdélyiek (brassóiaktól „beszerezve”) adtak a fejedelemnek, mely korábban Despot moldvai vajdáié (1561–1563) volt (Somogyi Ambrusnál ugyan az szerepel, hogy ez téves állítás, illetve, hogy a koronát a korponaiak vagy a brassóiak adták Bocskaynak). Vö. Somogyi Ambrus: *i. m.* 240. Az előbbi Homonnai magával vitte, amikor a temetési menetből visszafordult a Magyar Királyságba. Az erdélyiektől kapott koronára vonatkozóan is lásd Thallóczy Lajos: *Bocskay István koronája*. Archeológiai Értesítő III (1884). 167–184; Rokay Péter: *Bocskai István és a bosnyák korona*. = „Frigy és békesség legyen...” *A bécsi és a zsitvatoroki béke*. Szerk. Papp Klára–Jeney-Tóth Annamária. Debrecen 2006. 72–79.

⁶⁹ A szebeni káptalan protokollumából származó bejegyzés szerint a szertartás végén az eltört lándzsát és a bárdal összetört pecsétet a sírba dobták. A koronát, jogart és a kardot is a koporsóba tették. *Handschriftliche Vermerkungen* 374.

⁷⁰ *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz* 501. Ugyanezt támasztja alá a szebeni káptalan protokollumának a bejegyzése is, mely szerint Bocskay Istvánt a Bocskay- és Báthory-családok tagjainak nyughelyénl temették el. *Handschriftliche Vermerkungen* 374; Szabó Péter arra a következtetésre jutott elemzésében, hogy Bocskayt János Zsigmond mellé temették, a kereszthajó szentélyel szomszédos négyzete közelében. Szabó Péter: *Térszimbolika a gyulafehérvári főtemplomban* 185; Kovács András szerint Bocskay Erzsébet sírja is itt volt, és, mint tudjuk, Bocskayt testvére mellé temették. Kovács András: *János Zsigmond fejedelem síremléke* 184.

⁷¹ A zászló két oldalán lévő feliratokra lásd Wolfgangus Bethlen: *i. m.* 495–498. A halotti „szép versekkel iratott, nagy, öreg zászló” még 1645 előtt is „ott tündöklött” a gyulafehérvári székesegyházban, ahogyan arról Tatrosy György is beszámolt feljegyzéseiben. Domokos Pál Péter: *Tatrosy György önéletírása és történelmi feljegyzései*. Irodalomtörténeti Közlemények 1957. 3. sz. 247. I. Rákóczi György fejedelem is végrendelezése során ehhez viszonyította, hogy majd hová kívánja helyeztetni a sajátját. Kovács András: *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai* 30.

⁷² Kovács András: *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai* 35. 64. jegyzet.

⁷³ A sírverset több helyen is közölték. Pl.: Wolfgangus Bethlen: *i. m.* 497–498; Rimay János összes művei 88–89.

⁷⁴ Pl. *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz* 501; Wolfgangus Bethlen: *i. m.* 502; *Egykorú levél Bocskay István temetéséről* 651–652.

⁷⁵ *Pótlék Szamosközy István történeti maradványaihoz* 501; Mikó Árpád is a tumba alakot valószínűsíti. Mikó Árpád: *Báthori István király és a reneszánsz művészet Erdélyben*. Művészettörténeti Értesítő XXXVII (1988). 3–4. sz. 123. Idézi Kovács András: *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai* 35.

⁷⁶ Kovács András: *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai* 36.

⁷⁷ Szalárdi János: *Siralmas magyar krónikája*. S. a. r. Szakály Ferenc. Bp. 1980. 438–439; Georg Kraus: *Erdélyi Krónika*. Ford. Vogel Sándor. Csíkszereda 2008. 395, 553. Idézi: Kovács András: *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai* 42–43.

számolt be maga a fejedelem a Basta zsoldosai által a gyulafehérvári székesegyházban véghez vitt pusztításokról.⁷⁸

Az itt közreadott források remélhetőleg hozzájárulnak a Bocskay halálát követő zaklatott időszak, hatalmi harc eseményeinek tisztázásához, illetve a fejedelmi temetés gyulafehérvári része hitelesnek tekinthető leírása újabb adalék az erdélyi uralkodói végtisztességre vonatkozó ceremóniatörténeti kutatásokhoz. Segítségével megrajzolható Bocskay Istvánnak a Kassán tartott, a tervezettel összevethető szertartás után induló, a gyulafehérvári székesegyházban lezárult temetése a maga teljességében. Esetében nemcsak a temetési ceremónia résztervezetét vizsgálhatjuk, hanem magát a megvalósult szertartást is. A feltételezett szemtanú leírását más, rendelkezésünkre álló források megerősítik. Mivel tudjuk, hogy a beszámoló két hónappal az esemény után már elkerült Konstantinápolyba, bízhatunk benne, hogy állításai, megfigyelései még frissek voltak. A temetési ceremónia külpolitikai jelentőségét példázza, hogy Ottavio Bon fontosnak tartotta Velencébe küldött jelentéséhez mellékelni. Ugyanakkor ez a szöveg is azt igazolja, hogy utódai nemigen vették figyelembe Bocskay István óhaját, aki végrendeletében minden pompa nélküli temetést kért. Nyilvánvalóan egyik fontos, ki nem mondott célja a ceremóniának a fejedelmi hatalom folytonosságának demonstrálása, az új fejedelem pozíciójának megerősítése volt, mely a történelmi tények ismeretében Rákóczi Zsigmond számára igencsak fontos volt. Anélkül, hogy ezúttal részletes elemzésbe bocsátkoznánk, fontosnak tartom megjegyezni, hogy a gyulafehérvári temetés leírása egyúttal cáfolja azt a szakirodalomban korábban megfogalmazott nézetet, mely szerint a Bocskay temetésén nem szerepelt a vörös/bíborszín.⁷⁹ Kétségtelen, hogy ezúttal a vöröset és árnyalatait leginkább az új fejedelem és környezete használta, nyilván hatalmi szimbólumként. A leírásból világosan megfogalmazhatók a protestáns fejedelmi végtisztesség ceremóniális sajátosságai. A menetből hiányzik a kereszt, a templomi szertartásból a gyertyák, fáklyák, az egyházi részvevők is protestánsok (ugyan a „román prédikátorok” megnevezés feltehetően görögkeletiekre vonatkozik), a protestáns kollégiumi diákok énekes kísérete is jellemző.⁸⁰ Úgy vélem, hogy ennek a több szempontból sem szabványos fejedelmi temetésnek a bemutatása egyebek mellett magyarázatot adhat arra vonatkozóan, hogy Bethlen Gábor, aki

⁷⁸ „Az gyulafejérvári szent egyházban eltemetett böcsületes személyeknek séreinek feltörése, Hunyadi Jánosnak, Ivacsónak, János király fiának és az édesanyjának tagjai, csontjai kihányása. Az szegény Báthory Kristóf uram temetésének böcsületire nagy költséggel és mesterséggel csinált királyi monumentomának megrontása, és az elmúlt télbe Báthory István uram atyjának, Báthory Györgynek és az édesanyjának koporsójok feltörése után, csontjoknak megtördelése is s megégetése is, hogy több példát ne számláljunk elő [...] még az üdvözült atyja koporsójából kitolvajlott aranyas szablyát is Basta magának tartotta meg.” Ezt az eseményt Benda 1602-re teszi. Bocskai István: *Levelek*. Vál. Benda Kálmán. Bp.–Buk. 1992. 165–166.; 264. Korábbi kiadás, néhány téves értelmezéssel: *Rimay János összes művei* 239–240. Korábban, 1601. szeptember 19-én Pázmány Péter Claudio Aquaviva jezsuita rendfőnöknek Kassáról Rómába küldött levelében hat, Gyulafehérvárról menekült atyától származó értesülésére hivatkozva számolt be arról, hogy Mihály vajda emberei garázdálkodtak a városban, kifosztották a templomokat, és meggyalázták Báthori Zsigmond fejedelem apjának és anyjának sírját. *Jezsuita Okmánytár I/1. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606*. S. a. r. Balázs Mihály, Kruppa Tamás, Lázár István Dávid, Lukács László. Szeged 1995. 50.

⁷⁹ Tóth István György: *i. m.* 126–127. A vörös, bíborszín már Mátyás király temetésén is előfordult. Szabó: *Uralkodói temetéseink* 326. Kétségtelen, hogy János Zsigmond vörös karmazsin színű ruhában került a koporsóba (*Erdélyország történeti tára*. Kiad.: Kemény József–Nagyajtai Kovács István. Kvár 1837. 106.), de Báthory István – ugyan a lengyel temetési hagyományokhoz igazodó – ceremóniájában is helyt kapott a vörös szín, az alterego viseletében. Jakó: *Adalék fejedelmeink temetkezésének kérdéséhez* 241.

⁸⁰ Protestáns fejedelmi temetésekre vonatkozó európai párhuzamokra pl. Naïma Ghermani: *Les funéraires des princes protestants dans l'Empire aux XVIe et XVIIe siècles.* = *Les funéraires princières* 251–266.

maga is jelen volt Bocskay végtisztességén, miért kívánta, hogy temetésén hangsúlyos szerepet kapjon a vörös szín, egyben egyetérthetünk Tóth István Györggyel, aki úgy vélte, hogy Bethlen Gábor temetésének előképe leginkább a Bocskay Istváné lehetett.⁸¹ Ugyanakkor a közreadott szöveg arra is utal, hogy az erdélyi fejedelmi temetési szertartás szervesen illeszkedik a közös hagyományokon nyugvó, általános magyar gyakorlathoz,⁸² melyek alakulására nyilvánvalóan hatással voltak az európai udvarokban elterjedt uralkodói temetési ceremóniák.

Függelék⁸³

1. 1607. január 2. Kassa. Bocskay István testamentumos urainak levele Dervis pasa fővezérhez⁸⁴ (287r–291r)

Testamentum a serenissimo principe Stephano Boczkay relictum [kihúzza: ac litterae] per Simonem Peczi⁸⁵ ad supremum vesirium Deruis passam in fulgidissima Porta Otthomannorum existentem missum.

Tekintetes és nagyságos pasa, nekünk mindenben jóakaró urunk. Isten az nagyságod jó szerencsédjét naponkint kívánsága szerint nevelje és egy napját ez földön sok ezerré tegye. Az mennynek, földnek teremtő Istenétől szívünk szerint kívántuk volna, hogy ha az mi kegyelmes urunk, fejedelmünk az felséges István király felől nagyságodnak örvedetesb hírt írhattunk volna, de mit tehattunk róla, mindnyájan emberek lévén az halálnak igája alá vagyunk vetőtven, őfelségét is annak Istentől felőle rendeltetett határát és óráját által nem hághatván írhatjuk bizonyosan nagyságodnak, hogy ez elmúlt péntekre virradólag szinte az újhold napján, ez árnyékvilágból az örök életre és boldogságra kivetetett. Kinek ilyen időben való halála s kimúlása minekünk mely keserves és mind az egész muzulmány, s mind pedig keresztyén nemzetségnek mely káros, mi azt meg nem írhatjuk, hanem az nagyságod bölcs ítéletire támasztjuk. De ennek az csalárd és elmúlandó világnak természeti ilyen lévén, hogy egy nap nem születünk mindannyian, egy nap meg sem halhattunk, minekünk, kik életben maradunk az előttünk álló és reánk bízott dolgokra kell szorgalmas gondot viselnünk.

Írhatjuk azirt bizonyosan, hogy az mi kegyelmes urunk fejedelmünk hosszú betegsége után halála óráját nem messze esmervén, mikor még ép elmivel és ugyan jó erővel bírta magát, több hívei kezül minket hárman választott arra, kiknek minden titkos utolsó akaratját megjelentette

⁸¹ Tóth István György: *i. m.* 120.

⁸² Bíró: *Az erdélyi fejedelmek temetkezése* 74, 77, 89. Erre utal az a sok közös elem, amely fellelhető, pl. az Esterházyak 17. századi temetési szertartásának ceremóniájával, szimbólumrendszerével. Vö. Viskolcz Noémi *i. m.*

⁸³ A szövegeket nem betűhíven, hanem a mai helyesírási szabályoknak megfelelő átírásban közlöm. A ma már nem használt betűket (pl. ŷ, Ẃ) is mellőzöm, helyettük mai megfelelőjüket írom. A középpontozást, kis- és nagybetűk használatát is eszerint módosítottam. A kiejtésre utaló magánhangzókat mai formájukban megtartottam, illetve a családnéveket is eredeti alakjukban hagytam. A másoló többször tévesztette a -d és -t mássalhangzók használatát (ez akár azzal is magyarázható, hogy német anyanyelvű lehetett), ezt is javítottam. A latin szövegekben a -j, -ÿ betűt írtam át -i, illetve -ii-re. Az összeolvasásban nyújtott segítséget Dáné Veronkának köszönöm.

⁸⁴ Ekkor már Murád pasa volt a fővezér, mivel Dervis pasát 1606. december 9-én megölték, de ennek a híre feltehetően a levél írásáig még nem ért el Kassára. Vö. Mustafa Ali Mehemed: *Istoria turcilor*. București 1976. 386.

⁸⁵ Péchy Simon, Bocskay István idejében kancelláriai titkár, a fejedelem testamentárius urainak egyike, később Bethlen Gábor kancellárja, az erdélyi szombatosok vezéralakja.

és írásban íratván, az urak előtt erős hit alatt mi kezünkben bízza, megparancsolván minekünk, hogy az őhatalmassága fényes Portáját az őfelsége holta után minden szükséges dologokról bizvást levelünk és emberünk által megtaláltatnók és az őfelsége bölcsen rendeltetett testamentumának véghez vitelre segítséget kérnénk, mely dologban kiválképpen [!] csak az kívántatik, hogy az mind őhatalmassága nagyságod és az egész fényes Porta életében bizonyosan hitt őfelségének, az mi kegyelmes urunknak, hasonlóképpen adjon hitelt az mi szónknak, és levelünkben való írásunknak is, mert arra mi ő felségétől erős hittel köteleztettünk, sőt az élő Istennek ítélőszéki eleiben idézett bennünket érette, hogy ha ebben az őfelsége hagyása kívül cselekednénk, kit minek előtte, mind hitünkben járó dolgot jelentenénk nagyságodnak, annak előtte két dologra emlékeztetjük.

Először minthogy legfőbb fundamentuma az őfelsége testamentum tételének azon forog, kit rendelt és nevezett legyen utána méltónak az fejedelemségre, ha ez mi írásunk kívül valahunnat másfelől valami nyughatatlan emberek mennének vagy küldenek fejedelemségirt az ő hatalmassága fényes Portájára, jussék eszében nagyságodnak és kerestesse fel az ahdnáhme levélnek az másában, hogy ennek előtte az mely ahdnáhme levelet Korlat István⁸⁶ és Kékedj György⁸⁷ által, ugyanezen mostani kegyelmes hatalmas győzhetetlen császáruunk adott és küldött mind az mi kegyelmes urunknak, azonképpen Erdélynek és Magyarországnak, abban az vagon végezve és írva, hogy afféle, ország és fejedelem híre és akarattja nélkül valakik fejedelemséget kérnének, kedvezés nélkül megbüntettessenek. Azirt mi is nagyságodat böcsületesen arra kérjük, hogyha vagy követ, vagy levél afféle találkoznék oda bemenni az fényes Portára az őhatalmassága hitit, fogadását szemé előtt viselvén afféle embert halállal büntessen és leveleit mi kezünkben kiküldje.

Másodsor, hogy az mi Istenben elnyugutt üdvezült kegyelmes urunk még éltében, országának és birodalmának jövő megmaradására, atyai gondviselését mutatván, az tekintetes és nagyságos vezér s szerdár, Murat pasa őnagysága által olyan biztató levelet szerzett és hozatott volt őhatalmasságától, mely mostan mi kezünknel vagon, hogy valakit őfelsége holta után nevezne és rendelne az fejedelemségre nem mást, hanem azt hadná őhatalmassága is, abban az állapotban, sőt mindenek ellen megoltalmazná.

Noha pedig arra az állapotra mind öregb idejű embereket, s mind közelb való atyafiait, kiket vér szerint illetett volna (minthogy őmagát az Úristen semmiféle magzatokkal nem szerette volt) szabadon találhatott volna, de inkább nézvén őfelsége az országoknak közenséges javát, megmaradását és ennek az mostan szerzett békességnek örökös állandóságát oly embert keresett és választott arra, az ki az őfelsége nyomdékát [!] és dicséretes példáját egy tökéletes hűséggel az hatalmas győzhetetlen császáruunk kegyelmes szárnyai alatt megmaradjon és attul soha el ne szakadjon, mely dologból szükség, hogy mind őhatalmasságának s mind nagyságodnak oly tekintete legyen az őfelsége bölcs rendelésére, hogy az mint életében szavának és jó tanácsának helye és hitele volt az fényes Portán, most is holta után, annyival inkább szükség, hogy valóban hitele és fogonattja legyen. Mert őfelsége mint bölcs, okos fejedelem, ha más úton és más ember által ismerhette volna, hogy az országoknak békességes megmaradása és az ő hatalmassága szolgálatja véghez mehetett volna, mást keresett volna arra való embert, de sem az idősb urak, sem maga atyafiai közül arra való alkalmasbat nem talált.

⁸⁶ Koriáth István felső-magyarországi nemes, 1605-ban Bocskay követe a Portán.

⁸⁷ Kékedy György felső-magyarországi nemes, 1605-ben Bocskay követe a Portán.

Kinek hogy nagyságod előtt és az ő hatalmassága fényes Portáján áldott és jó szerencsés órában legyen megnevezése, az kit az mi kegyelmes urunk őfelsége holta után fejedelemnek hagyott, az nem más, hanem az tekintetes és nagyságos HOMONNAY Bálint,⁸⁸ kinél most egész Magyarországon, sem Erdélyben, sem tekintettel, sem értékkel nagyobb úr nincsen, őfelségének minden birodalmának országának és hadainak legfőbb gondviselő vezére és ország kapitánya, most is peng az hatalmát, mind botját, zászlóját, az országgal egyenlő értelemről, őfelsége, önagyságánál hagyta és kezénél vagyon.

Az vitézlő dologban mind okosságát, s mind bátorságát nem csak hallotta, vagy gondolta, hanem maga szemével látta, és kezével megtapasztalta, mert eleitől fogván, hogy Isten őfelségét erre az állapotra indította, mind jó, s mind gonosz szerencsében nagy tökéletesen mellette forgódván, mikor őfelségének az Erdélyben támadott ellenséginek meghajtására, személy szerint kellett vala bemenni oda fel az német ellen, minden országos hadait és azoknak gondja viselésit önagyságára bízta, holott nagy jó szerencsésen vitézül és jó hírrel névvel szolgálván, és egy néhány várakat, tartományokat meghajtván azt érdemlette őfelségétől, hogy annak utána, minden hadainak és birodalmának fő gondviselőjévé választotta és most csak halála előtt maga tulajdon atyafiát, egy hűgát házastársul önagyságának adta. Ezen kívül jó magaviselése, dícséretes erkölcsé, józan természeti, szavában igazmondó volta és annak mindenkor megteljesítése az szolgálásban peng tökéletes igaz hűsége. Annak felette, hogy az német ellen maga személyében az ő hatalmassága jó szerencséjére senki is az magyarországi urak, úrfiak közül olyan nyilván kardot nem vont és nem szolgált mind önagysága, mind ezeknek tekintetiért őfelsége legméltóbbnak ezt találta, mind az ő hatalmassága szolgálatjára, s mind az országoknak gondja viselésére, hogy utána az fejedelemségnek székiben üljön.

Mi azirt nagyságodat az mi reánk bízattott állapotunk szerint alázatosan kérjük, hogy az mind ő hatalmassága ez széles világon kiterjedett fényes birodalmának gondja viselését nagyságodra bízta, ha az magyar nemzetiségnek, és ezeknek az országoknak az ő hatalmassága hűsége alatt örökösön való megmaradását kívánja, tartsa meg erejében az mi kegyelmes üdvözült urunknak bölcs rendelését és testamentumát, ne nizzé [!] azt, hogy most ilyen hirtelen csak feljő postán, az mi kegyelmes urunknak, egy meghitt szolgálja által és csak levelünk által kellett nagyságodnak ezt értésre adnunk [!] böcsülje csak az mi kegyelmes urunk rendelését és hagyományát, nem sokára mikor annak módját látjuk különb követeket is bocsátunk az ő hatalmassága fényes portájára, ezért dologirt.

Most csak azt [!] kívántatik, hogy nagyságod megtekintvén az mi kegyelmes urunknak sokszor ígirt és fogadott barátságát, most mutassa ebben meg, hogy az őfelsége testamentumát, minden részében ő hatalmasságával is hagyassa helyén és erejében nagyságod is erősítse meg, kiről minekünk levelet küldvén. Írjon Erdélyországának, hogy az őfelsége rendelését, testamentumát, ha jovakat és megmaradásokat kívánják, tartsák meg, melyet immár ő hatalmassága is erejében hagyott. Sőt, Erdélyben ugyan bocsássa bizonyos emberét, ki által intse szóval is az országot, hogy az kit utána őfelsége fejedelemnek mutatott és hagyott, azt esmerjék ők is és fogadják [!] fejedelemnek. Kire való botot, zászlót, ha az fényes Portáról ezelőtt való mód szerint megindítják, hamarébb voltáért mi is annak valamely útra érthetjük, böcsületes urakat küldünk eleiben.

⁸⁸ Homonnai Drugeth Bálint első-magyarországi főnemes, Bocskay magyarországi hadainak fővezére, akit végrendeletében utódjának nevezett ki. Kiemelés az eredetiben.

Az két Oláhországban is parancsoljon nagyságod ez változáson csendességben legyenek. Raduly vajdára⁸⁹ reá vigyáztasson és ugyan meg is fenyítse, ne törekedjék semmiben Erdélyországnak ellene. Simeon vajdának⁹⁰ pedig megparancsolja nagyságod, hogy minden segítséggel legyen, az kit őfelsége az mi üdvözült kegyelmes urunk utána fejedelemnek hagyott. Az tekintetes és nagyságos vezér szerdár Murat pasának is, azonképpen az budai és tömösvári begelerbégnek is és minden végházakban való tisztviselőknek parancsoljon nagyságod, hogy valakit őfelsége utána fejedelemnek hagyott és parancsolott azt oltalmazza és székiben ülni mindenképpen hozzá segítsék.

Intse meg levele és követe által nagyságod az német császárt⁹¹ is és az bécsi herceget,⁹² hogy az változáson semmit meg ne induljon, Erdélyországon és azon az birodalmon, mely az mostani végezés szerint az mi üdvözült kegyelmes urunk kezénél maradt, ne kapdosson, hagyjon békességet annak és tartsa mindenben az szent békességhez magát. Az kit pedig az mi kegyelmes urunk holta után fejedelemnek hagyott és rendelt, azt tartsák és hagyják ő felségek is az fejedelemségben, ki ellen sem titkon, sem nyilván semmi ártalomra ne igyekezzenek.

Jelentjük utolszor ezt is nagyságodnak, hogy az mi Istenben boldogult kegyelmes urunk halálakor is nagyságodról feledékeny nem volt, mint olyan állapotjában hagyott ajándékát, melyet csak jó emlékezetirt őfelségének nagyságod megtarthasson, most ilyen hertelen ezen követel meg nem küldhettük, ezután egyszersmind az őhatalmasságának rendelt ajándékkal bizonyos követek által megküldjük nagyságodnak. És mind es [!] írásunkról nagyságodtól mennél hamarébb, bizonyos választ és kegyelmes gondviselését várjuk, kit az egész magyar nemzetiség az következő fejedelem és mi is mindnyájan, örök háladatossággal vehessünk nagyságodtul. Tartsa meg [kihúzza: Isten] az Úristen és éltesse nagyságodat sokáig jó szerencsés egészségben. Datum in libera civitate Cassoviensi die 2 mensis Januarii, anno Domini 1607.

Nagyságodnak mindenben igaz és alázatos szolgái
Péter pap⁹³ kassai főprédikátor m[anu] p[ropria]
Eorwindj Pál⁹⁴ király őfelsége tanácsa és kincstartója m[anu] p[ropria]
Peczý Simon őfelsége secretariusa m[anu] p[ropria]
király őfelsége testamentomosi

Az hatalmas győzhetetlen császár kedves becsületes gondviselejének, minden országának és hadainak igazgató fővezérének, az tekintetes és nagyságos Dervis pasának etc. nekünk mindenben kegyelmes urunknak etc.

⁸⁹ Radu Șerban havasalföldi vajda (1602–1610; 1611. június–szeptember).

⁹⁰ Simion Movilă korábban havasalföldi (1600. november–1601. július; 1601. november–1602. július), majd moldvai vajda (1606. június–1607. szeptember).

⁹¹ II. Rudolf német-római császár (1576–1612), magyar királyként I. Rudolf (1576–1608).

⁹² Mátyás főherceg, később II. Mátyás magyar király (1608–1619), I. Mátyás német-római császár (1612–1619).

⁹³ Alvinczi Péter, Bocskay István udvari lelkésze.

⁹⁴ Örvéndi Pál, Bocskay István tanácsosa és kincstartója.

2. Káthay Mihály⁹⁵ önvallomása (számozatlan oldalon)

Confessio latrocinii Michaelis KATHAY cancellarii quondam serenissimi principis Hungariae Stephani Boczkaÿ.

Ego Michael KATHAY cancellarius quondam serenissimi principis Stephani Boczkaÿ ad perpetuam memoriam totius universitatis haec mea verba exprimo et confiteor. Quod a iuventute mea literis sacris imbutus, loquendi et scribendi facultate, rationeque peritus, adeo ad hoc officium cancellarii dignus iudicatus et deputatus fui. Iam vero in florida mea aetate ad summum elatus, ad maiora movebar animo ita quod literis incantatricis instructus diabolo ac principi Lucifero socius ac Sardanapalus factus, Bacho et Veneri devotus Epicurus, eiusdemque delitiis ego totus dedicatus Deum creatorum universitatis oblitus, propter dotes et munera magna precepta Dei non observari. Sed quin opes maiores mihi prepararem, religionem etiam meam⁹⁶ renegevavi, sic patriae atque familiae meae ad perpetuam ignominiam, optimam famam perdidici. Quia hominem vendidij, veneficus factus, ac dominum meum Stephanum Boczkaÿ, mihi cuncta bona prebentem proditi, illum ego epsemet veneno interfeci. Iam rei conscius me aliquoties in sacris literis legisse, memoria repeto. Quod omnis quisnam dominorum suorum beneficia clementia Dei illi concessa contemnens, maiora considerans et ad altiora insurgere conans, subinde extemplo corruere [kihúzva: pro certo esse] non aliter quam Lucifer superbe collatus, certum esse. Sic ego superbo animo beneficia domini mei non considerans, collatus sim, hoc facinore meo ad memorabile et perpetuum spectaculum omnes aedes totius mundi plenae esse debent quia omne quiquid perpetravi mihi feci. Nunc iusto ac vero iudicio delicti mei in foro civitatis Cassoviae frustillatim dilaniatus iaceo.

3. 1607. január 28., Kolozsvár. Az erdélyi rendek levele I. Ahmed szultánhoz⁹⁷ (281r–281v)

Litterae magnatum, procerum, ac universitatis nobilium, trium nationum Regni Transylvaniae ad potentissimum imperatorem Turcarum Szultan Ahmedum datae.

Az hatalmas győzhetetlen császárnak, Isten kegyelmességéből első szultán Ahmednek, minden királyok felett való hatalmasságnak etc. nekünk mindenben kegyelmes urunknak, császárunknak.

Hatalmas császár, egy napadot tegye Isten ezerré és minden ellenségid ellen győzedelmessé. Hatalmasságodnak fényes Portáját egész országul minden nemzetségek és rendbeliek egyenlő akarattól kelletek megtalálnunk. Mivel hogy az mely fejedelmet egész országul Isten akaratjával választottunk volt előnkben gondviselőül, melyet hatalmaságod is zászlójával, botjával megerősített és helyén hagyott volt, az Isten mindnyájunknak nagy kesereségére [!] és bánatjára ez világból kivötte tőlünk, akarók hatalmaságodnak tudására adni. Egész országul peniglen mostan fenn és készen vagyunk, mivelhogy Kassán, Magyarországnak holt meg, azon vagyunk, hogy az megholt testet ez országnak szokása szerint azhol előbbeli [!] fejedelmeket eltemettük, az helyre vigyük és az mi módunk szerint mint kedves fejedelmünket tisztességgel eltemessök. Ez

⁹⁵ Káthay Mihály, Bocskay István kancellárja.

⁹⁶ A szöveg másolója valószínűleg automatikusan végzett munkája következtében tévedésből rosszul javított a sor kezdetén és végén, itt értelem szerint szerepel a szöveg.

⁹⁷ I. Ahmed török szultán (1603–1617).

közben ez országnak régi szokása és szabadsága szerént, az szent Isten segítségével fejedelmet választunk előnkben olyat, ki hatalmasságodnak fényes Portájának hű rabja és igaz leszen, minden fogyatkozás nélkül vele egyetemben egész országul, mind hatalmasságodnak eleinek, hatalmasságodnak is, mi is ahhoz tartjuk magunkat. És elválasztván fejedelmünket, hatalmaságod fényes Portájának értésére adjuk. Könyörgünk hatalmaságodnak hatalmaságod azbeli régi szabadságunkat botjával, zászlójával erősítse meg. És ha valaki hatalmaságodat ez idő előtt megtalálná is az fejedelemségért hatalmaságod helyt ne adjon kérésének, hanem szultán Szuleiman⁹⁸ ideitől fogva és utána való hatalmas császárok szabadságunkban megtartottak, hatalmaságod is abban tartson meg, elválasztván egész országul egyenlő akaratból fejedelmünket, hatalmaságod is hagyja helyén, és erősítse meg botjával, zászlójával. Könyörgönk hatalmaságodnak. Datum Claudiopoli die 28 Januarii anno Domini 1607.

Hatalmasságodnak alázatos hívei

Magnatos, proceres ac Universitas nobilium trium nationum Regni Transylvaniae

4. Bocskay István gyulafehérvári temetése (számozatlan lapokon)

Pompa funebris et sepultura serenissimi principis Stephani Boczkay quondam Hungariae Transylvaniaeque principis et Siculorum comitis Cassoviae in Hungaria defuncti et Albae Iuliae in Transylvania die 11. februarii⁹⁹ anno Christi 1607 peracta.

Incedentes alarum turmae, funeri secundum ordinem distincte et gradatim precedentes et sequentes. Primo equites 25. sarissas Hungarico more, rubris signis, gerentes. Hos uxor serenissimi principis Transylvaniae Sigismundi Ragoczi¹⁰⁰ [!] in curru [beszúrva: rubra et viliosa purpura induta] sedens, insequuta, ipsamet una et virgunculae vestibus rubris ac viliosis purpuris indutae, currum trahebant equi albi et sex, quorum caudae et comae coloribus rubris intinctae fuerant. Sequebatur currus alter cum equis sex caeruleo colore. Item et alter currus cum equis sex versicolore. Sequens currus alter cum equis sex omnino rubris coloribus intinctis. Hunc sequebatur aulae magister defuncti principis cum servitoribus suis per equos, omnes nigris vestibus induti. Illum sequebatur uxor eius in curru sedens cum equis 6 et nigris. Denique culinae magister defuncti principis. Et tandem coci totius aulae per equos omnes nigris vestibus induti. Priusquam Albam Iuliam ingrediebantur in campo eisdem civitatis, ordines pedestrum et equestrum distincte distributi gradatim sequebantur. Et primo incedentes equitum turmae quorum in medio, miles equestris, vexillum Turcicum ab imperatore szultán Szuleimanus quondam in Transylvaniam missum, manibus gerens. Ex omni latere, copiis pedestribus, versicoloribus vestimentis indutis, circumcinctum. Hos sequebantur copiae pedestres Siculorum cum vexillis tribus et rubris. Item ferebantur vexilla rubra duo. Et iterum duo vexilla alterum rubrum et alterum croceum. Item ferebantur duo vexilla glaveo colore. Item et duo vexilla alterum album, alterum caeruleum. Singulorum peditum vestimenta referebant vexillorum colorem. Sequebantur et equites cum vexillo uno cum tympanis et tubicinibus, qui tubis caneant. Quos sequebantur equi

⁹⁸ I. Szulejmán szultán (1520–1566).

⁹⁹ Bocskay Istvánt 1607. február 22-én helyezték örök nyugalomra Gyulafehérváron. A szöveg Velencében fennmaradt példányán is 11-e szerepel, tehát az eredetin is hibásan lehetett a címben a dátum. A szövegben már helyesen, a február 22-e szerepel.

¹⁰⁰ Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1607–1608).

capitaneorum equestrum ordinum. Item et vexilla quatuor equestrum ordinum. Denique ferebatur vexillum Turcicum [beszúrva: lunato signo], cui precedebant tubicines quatuor. Hos sequebantur dapiferorum equi nigro panno a capite usque ad pedes cooperti. Tandem ex dapiferi ipsimet per equos sarissas cum nigris signis gerentes. Quos sequebantur omnes aulici nigris vestibus induti. Sequebatur denique capitaneus supremus totius aulae magnificus dominus Georgius Zeczj.¹⁰¹ Post hunc ducebantur equi quatuor defuncti principis nigris ac viliosis purpuris cooperti a capite usque ad pedes, ex utroque latere arma principis depicta. Quos sequebantur equites cum duobus nigris vexillis. Et tandem magnates et proceres Regni Hungariae quam et Transylvaniae, Ludovicus Ragoczj,¹⁰² Michael Zoborj,¹⁰³ Thomas Zeczj,¹⁰⁴ Gabriel Bethlen,¹⁰⁵ Balthasar Kornis,¹⁰⁶ aliique precipuosi viri et equitum alae. Hos sequebatur serenissimus princeps Sigismundus Ragoczj serico ac purpuro vestimento cinereo colore, pollicioque sabellino subducto indutes. Hunc sequebantur satellites millia, aulam serenissimi principis custodientes, vestimentis glaveo colore induti cum vexillis duobus. Quos sequebantur 32 predicatorum Valachorum. Et iterum supremi concionatores Hungarorum, eorundemque scholastici. Denique et predicatorum septem civitatum Saxonum ac supremi in Transylvania existentes. Sequebantur et cives et oppidani precipuosique viri totius Regni Transylvaniae. Iterum et famuli totius aulae defuncti principis nigris vestibus induti.

Hos sequebantur satellites millia et pedestres, aulam quondam custodientes defuncti principis, nigris vestimentis induti, cum vexillis duobus et nigris. Sequebantur hos et magnates nobiles ac precipuosi viri ex superiori Hungaria. Iterum ferebatur et vexillum Turcicum ab imperatore Szultan Ahmede defuncto principi missum, quinque nobiles in manibus gerentes. Ferebatur postea et corona. Item ferebantur arma et sigillum. Item et gladium, tandem et sceptrum. Postremo et ducebatur funus defuncti principis supra currum in staneo caemiterio conditum, currum trahebant equi octo a capite usque ad pedes nigris ac viliosis purpuris induti ex utroque latere equorum, arma defuncti principis depicta, aurigae nigris ac viliosis purpuri induti. Item et currus, totus usque ad terram nigris ac viliosis purpuris [kihúzva: indutus] coopertus. Sequebantur iterum equestrum turmae. Et tandem magnificorum, nobilium ac precipuosorum virorum uxores civiumque mulieres, ac virgines deplorantes funus per civitatem Albam Iuliam in aulam principis ducebant.

Denique et 22 die februarii iterum magnates proceres nobiles ac ordines alarum convenientes sepulturam celebrantes. [Kihúzva: In] primo precedebant magnates nobiles equestrum et pedestrum ordines totius Regni Transylvaniae, quos sequebatur legatus principis Valachiae Transalpinae Stanislaus Poharnik nuncupatus.¹⁰⁷ Tandem nobiles 26. supra humera sua funus deportantes in medio templi sub palatio quadrato supra 4 columnas aedificato, nigro panno obtecto deposuerunt. Sequebantur magnates ac nobles precepuosique viri ex superiori Hungaria existentes. Et tandem concinator suggestum ascendens de vita rerumque gestarum defuncti

¹⁰¹ Széchy György felső-magyarországi főnemes, Bocskay István udvari hadainak kapitánya.

¹⁰² Rákóczi Lajos, Bocskay István felső-magyarországi mezei hadainak generálisa, kállói főkapitány.

¹⁰³ Czobor Mihály költő, Bocskay István tanácsosa.

¹⁰⁴ Széchy Tamás, Gömör vármegye főispánja, királyi tanácsos, 1608-tól királyi főudvarmester.

¹⁰⁵ Bethlen Gábor, a későbbi erdélyi fejedelem.

¹⁰⁶ Kornis Boldizsár, Udvarhelyszék főkapitánya, Belső-Szolnok megye főispánja.

¹⁰⁷ Talán a Brâncoveni-ből való Stanciuval vagy Stănciucullal azonosítható, aki 1604–1611 között volt főpohárnok Havasalföldén. Vö. Nicolae Stoicescu: *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. sec. XIV–XVII*. București 1971. 243.

principis et factis orationem habuit. Testamentum quoque a defuncto principe relictam in presentia omnium virorum perlegit. Ad ultimum concionator descendens operimentum nigrum stannei caemiterii deposuit, planctu omnium virorum et faeminarum astantes lugentes, et plorantes funus [kihúzva: deposuerunt] sub terram dimiserunt, tandem ferentes et coronam, arma et sigillum, gladium et sceptrum una cum funere sepelierunt.

Further Details about the Death of the Transylvanian Prince István Bocskay and His Funeral in Gyulafehérvár/Alba Iulia

Keywords: Transylvanian Principality, István Bocskay, princely funeral, miscellany volume, ceremony history

The publication contains texts about the period between the death and burial of prince István Bocskay from a miscellany volume written in the early seventeenth century, also presenting the historical context in which they were originating. These sources contribute to the completion of our existing knowledge about the events of these almost two months (January and February 1607). Letters sent to Constantinople by the testamentary lords and the Transylvanian states announcing the prince's death shed more light on the Ottoman Porte aspects of the Transylvanian power struggle. The ironic confession written on behalf of Chancellor Mihály Káthay, who was butchered, is trying to prove his guilt. The description of the funeral of prince István Bocskay in Gyulafehérvár/Alba Iulia (22nd February 1607) is a new contribution to the research of representation and ceremony history of funerals of Transylvanian princes.